

УДК 373.3.051.31

DOI: 10.31376/2410-0897-2021-2-46-170-179

МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Зенченко Тетяна Федорівна

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії і методики початкової освіти

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: tatianazenchenko@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-3589-4780

Демиденко Ірина Володимирівна

магістрантка факультету початкової освіти

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: irademidenko78@gmail.com

У статті розкриваються особливості мовленнєвого розвитку учнів початкових класів на уроках української мови та літературного читання засобами інтерактивних технологій. Подаються формулювання основних понять щодо визначеної теми дослідження. Схарактеризовано найоптимальніші умови та найбільш ефективні шляхи для розвитку мовлення учнів на уроках української мови та літературного читання в початковій освіті засобами інтерактивних технологій. Висвітлено методи та прийоми мовленнєвого розвитку молодших школярів. У роботі над розвитком мовлення дітей молодшого шкільного віку на уроках української мови та літературного читання цінним є засвоєння ними нових слів, понять, мовних зворотів тощо за допомогою художніх текстів. Успішне формування в молодших школярів необхідних мовленнєвих знань, умінь і навичок можливе лише за умов застосування вчителем початкових класів найоптимальніших умов та найбільш ефективних шляхів розвитку мовлення учнів.

Ключові слова: мовлення, розвиток мовлення, мовленнєва компетентність, інтерактивні технології, ігрові вправи та прийоми, діалогічне мовлення, монологічне мовлення.

Постановка проблеми. Сьогодні триває складний і динамічний процес реформування початкової школи, оновлення змісту й технологій навчання. Концепцією «Нова українська школа» переорієнтовано процес навчання української мови на розвиток мовленнєвої особистості учня, формування його здатності існувати в суспільстві: слухати, чути, висловлювати власні думки, бути активним і свідомим мовцем.

Державним стандартом початкової освіти визначено ключову компетентність, яку мають опанувати учні під час навчання в початкових класах, – «вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти... усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях» [2].

Істотні зміни в підготовці учнів з 2016 року зумовили нагальну потребу в удосконаленні методичний прийомів, урізноманітненні форм роботи вчителів початкових класів, спрямованих на розвиток мовлення молодших школярів, у тому числі інноваційними засобами, за допомогою інтерактивних технологій. Визначення найоптимальніших умов та найбільш ефективних шляхів для розвитку мовлення молодших школярів на уроках української мови та літературного читання в початковій освіті засобами інтерактивних технологій є актуальною проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні питання розвитку мовлення учнів початкових класів вивчали такі науковці й дослідники, як В. Бадер, Л. Варзацька, М. Вашуленко, І. Гончарова, С. Дубовик, А. Каніщенко, О. Лобчук, М. Наумчук, К. Пономарьова, О. Савченко, Д. Собко, І. Цєпова, О. Харченко та інші. Чимало науковців обґрунтовують вагоме значення формування й розвитку мовленнєвих навичок учнів молодшого шкільного віку.

О. Савченко зазначає: «На уроках читання мовленнєвий розвиток учнів є засобом і результатом читацької діяльності (безпосереднім чи опосередкованим) на кожному уроці, незалежно від жанрових особливостей творів і теми уроку» [1, с. 91].

У сучасній початковій освіті проблема визначення найоптимальніших умов та найбільш ефективних шляхів для розвитку мовлення молодших школярів засобами інтерактивних технологій на уроках української мови та літературного читання, на нашу думку, потребує детального вивчення.

Мета статті – визначити умови та шляхи розвитку мовлення учнів початкових класів засобами інтерактивних технологій на уроках української мови та літературного читання.

Виклад основного матеріалу. Важливим складником комунікативної компетентності молодших школярів є мовленнєвий розвиток, який передбачає збільшення активного словникового запасу учнів, здатність до правильного інотонування мовлення залежно від мовленнєвої ситуації. Сучасні підходи до модернізації початкової освіти актуалізують з-поміж інших розвиток мовленнєвого спілкування учнів формування мовленнєвої культури. Безперечно, мовленнєвий розвиток учня є важливою умовою подальшого успішного здобуття освіти: більше дитина читає, переказує, слухає – розвивається пам'ять, уява, ефективніше відбувається процес засвоєння знань. Відтак, сприяння мовленнєвому розвитку учнів початкових класів передбачає процес навчання правильно висловлюватися усно й письмово.

Формування вмінь і навичок мовленнєвого розвитку є однією з основних проблем сучасної методики навчання мови. У Державному стандарті початкової освіти зазначено: «мета і завдання навчального предмета українська мова у початковій школі полягає не лише в опануванні грамоти (початкових умінь читати і писати), а й у мовленнєвому розвитку молодших школярів – умінь висловлюватися в усіх доступних для них формах, типах і стилях мовлення. Розвиток мовлення має набути статусу провідного принципу навчання рідної мови в загальноосвітній школі, зокрема в її початковій ланці» [2].

Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», «Про мови», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Національна стратегія розвитку освіти в Україні, концепція «Нова українська школа», Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти відкривають нові перспективи для реалізації інтелектуального й особистісного потенціалу кожного учня в оволодінні державною мовою. Мовленнєвий розвиток учнів початкових класів є пріоритетним у процесі навчання української мови, зумовлює врахування освітніх інновацій, обов'язкових особистісних характеристик суб'єктів освітнього процесу.

Безсумнівно, одною із прогресивних технологій, які сприяють позитивному мовленнєвому розвитку учнів початкових класів, є інтерактивна взаємодія, оскільки впровадження активного взаємонавчання змінює ставлення до учня як до суб'єкта освітнього процесу: не вчитель перебуває в центрі навчального процесу, а учні, які власними зусиллями засвоюють знання та здобувають результати, вчать аналізувати, критично мислити, спілкуватися, не боятися висловлювати власні думки.

Сьогодні інтерактивні методи як система правил організації продуктивної взаємодії відповідають завданням модернізації освіти саме з огляду на формування здатностей учнів до комунікації. Технології інтерактивного навчання спроможні підвищити ефективність освітнього процесу, сприяти мовленнєвому розвитку учнів, забезпечують формування мовної культури.

Інтерактивне навчання охоплює нестандартні форми роботи, які проводять за допомогою долучення учнів до інтеракції, у тому числі й під час бесід, дискусій, ігор та інше. Як засвідчує спостереження за діяльністю учнів під час педагогічної практики, використання діалогів, ігор, групової роботи значно покращує і процес набуття знань і, що є дуже важливим у формування гармонійної цілісної особистості, формує адекватну самооцінку учнів.

В умовах Нової української школи інтерактивним технологіям як засобу діалогізації освітнього середовища, що сприяє мовленнєвому розвитку учнів, приділено більшу увагу: педагогів зорієнтовано на створення зручної і комфортної атмосфери в класі, яка сприяє співробітництву, порозумінню. Використання інтерактивних технологій не є самоціллю, а засобом для забезпечення щирого й доброзичливого освітнього середовища, в якому є реальні можливості для особистісного розвитку кожного учня.

Мовленнєва змістовна лінія навчання української мови у Державному стандарті початкової ланки освіти й чинній навчальній програмі є основною, оскільки «мовленнєвий розвиток дитини – це процес оволодіння рідною мовою, уміння користуватися нею як засобом пізнання навколишнього світу, засвоєння досвіду, набутого людством» [2]. З огляду на зазначене одним із основних завдань сучасної школи є «формування мовленнєвої компетентності школярів, яка полягає у здатності слухати й відтворювати інформацію, читати і розуміти текст, вести діалог, брати участь у дискусіях, переконувати і відстоювати свою точку зору, висловлювати власні думки, міркування, погляди в усній і писемній формах» [2].

Мовленнєвою змістовою лінією передбачено розвиток усного і писемного мовлення учнів, уміння користуватися мовою як «засобом спілкування, пізнання і впливу», вона обґрунтовує комунікативну компетентність як необхідну умову суспільного комунікування й життєтворчості кожного учня. Основну увагу в навчанні української мови необхідно приділяти розвитку в учнів чотирьох видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання і письма.

В основі формування мовленнєвої компетентності учнів початкових класів лежить уміння слухати і розуміти усне мовлення, що передбачає роботу над формуванням аудіативних умінь, розвитку в учнів умінь слухати – розуміти (на уроках усе, що вимовляється, аудіюється), тому потрібно привчати дітей визначати мету аудіювання (учні мають усвідомити, що вони слухають) насамперед для:

- отримання нових знань;
- виконання певних дій;
- отримання задоволення від почутого;
- реагування на запитання, прохання.

Створюється мотиваційна настанова, спрямована на формування в учнів бажання слухати, підвищення мотивації до роботи на уроці.

Пропонуючи дітям текст, варто наголошувати на необхідності уважно його сприймати. З метою перевірки аудіативних умінь учнів, сприймання ними, розуміння тексту, варто використовувати такі завдання: запитання за змістом із запропонованими кількома варіантами відповіді на кожне з них, серед яких учням треба вибрати правильну [3].

У продовженні формування правильної мовленнєвої діяльності використовуємо говоріння: завдання, які забезпечують навчання побудови діалогічних і монологічних висловлювань, створення ситуацій, які спонукають учня говорити, висловлювати власну думку або окреслювати сумнівність у рішеннях. Це можуть бути й відповіді на запитання, створення діалогічного висловлювання за поданим зразком, малюнком, ситуацією; обговорення життєвих ситуацій, висловлення власних вражень; складання текстів-описів, розповідей, міркувань; висловлювання на основі прочитаних чи прослуханих творів (найчастіше використовуємо усний переказ), словесне малювання, складання казок на підставі поданого зачину тощо.

Особливу увагу під час формування мовленнєвої компетентності учнів початкових класів звертаємо на розвиток діалогічного мовлення, здатність до якого варто розпочинати формувати вже з першого класу. Так, для дітей зазначений вид мовлення є важчим, ніж монологічне, оскільки формується в процесі розмови двох учасників і зазвичай є не спланованим заздалегідь, а ситуативним. Саме тому на уроках навчання грамоти в 1 класі необхідно застосовувати підготовчі вправи, вчити учнів формулювати запитання і знаходити на них відповіді, «використовувати малюнки, невеликі за обсягом тексти, безпосередню навчальну ситуацію в класі» [4].

«Дайте дитині малюнок – і вона заговорить», – писав К. Ушинський. Тож, пропонуючи учням розглянути предметні малюнки, з'ясуємо, хто на них зображений. «Учні працюють парами за малюнками, ставлять одне одному запитання, стежать за правильністю відповіді. В 3–4 класах діти навчаються самостійно складати діалоги, дотримуючись правил етикету, культури спілкування. Саме тому важливою умовою досягнення мети діалогу є досконале володіння його учасниками мовою як засобом спілкування. Адже діалог вимагає чіткого формулювання питань, точних і лаконічних відповідей, ввічливого звертання до

співрозмовника, толерантного і коректного висловлювання зауважень, заперечень, порад» [5].

Формування усного монологічного мовлення може успішно здійснюватися за допомогою переказів текстів, прочитаних або почутих, спонукання учня до власного висловлювання із використанням пережитих подій, емоцій. Довгий процес формування здатностей до монологічного мовлення, як і діалогічного, варто починати з 1 класу: на основі переказів невеликих сюжетних текстів створювати монологічні висловлювання використовувати слова-маркери, підказки (загадки), ілюстрації, малюнки тощо.

У 2 класі продовжується формування в учнів умінь усно переказувати почутий або прочитаний текст, формувати здатність створювати усні твори з опертям на власний досвід, використання ілюстрацій, основних складових частин тексту, планів тощо.

У 3–4 класах уже можемо спостерігати розвиток й удосконалення здатностей учнів до монологічного мовлення. Навчаємо переказувати текст уже з використанням ускладнених завдань, вибірково, детально, поступово вилучаємо допоміжні елементи – ілюстрації і малюнки. Очікуємо створення учнями не тільки текстів-розповідей, а й описів, міркувань, пропонуємо вправи, які сприяють формуванню здатностей висловлювати своє ставлення до предмета висловлювання. «Обов'язок вчителя полягає в тому, щоб навчити дітей будувати монолог так, щоб він був зрозумілий будь-якому слухачеві. Тому монологічне мовлення повинно бути змістовним, логічним, точним, багатим на мовні засоби, виразним, правильним» [6].

Одним із важливих видів мовленнєвої діяльності в початковій школі є читання, яке є предметом діяльності на уроках читання, української мови, оскільки зосереджує увагу учнів на правильному вимовленні слів згідно з мовними нормами, інтонуванні висловлювань, різних за структурою і метою.

«Без високої культури читання немає ні школи, ні справжньої розумової праці», – наголошував В. Сухомлинський. Відтак, одним із пріоритетів учителя початкових класів є постійна увага до розвитку свідомого читання, що є необхідною умовою у формуванні навичок читання, повного сприймання й усвідомлення прочитаного, здатностей до критичного мислення.

З метою підвищення ефективності навчання учнів правильного і свідомого читання, розвитку мовлення необхідно використовувати артикуляційні вправи, мовленнєву зарядку, скоромовки, лічилки, чистомовки, прислів'я, загадки; дидактичні ігри, інтерактивні технології. Кожен урок має бути наповнений позитивними емоціями, світлими й радісними почуттями, а вчитель є ментором, другом, який спонукає до щирого й відкритого висловлення власних думок, почуттів із будь-якої тематики (героїв твору, вчинків, описаних подій та явищ), працює над розвитком творчого мислення кожного учня.

Читання є одним із основних компонентів розвитку мовленнєвої діяльності школярів, тому важливим є формування в учнів початкових класів технічних елементів процесу читання, уміння працювати з різними видами текстів, сприяти забезпеченню максимального впливу твору на всебічний розвиток учня. У процесі навчання учнів читання здійснюється їх мовленнєвий, інтелектуальний розвиток, формується особистість, ставлення до навколишньої дійсності, суспільної ролі, морально-естетичні ідеали, збагачується активний словниковий запас, розвивається творча уява, задовольняються пізнавальні інтереси кожного учня, «висловлювання стають більш повними, емоційними та яскравими» [7].

Писемне мовлення учнів початкових класів є важливим складником мовної особистості, забезпечує формування здатностей відтворювати свої думки, враження, спостереження за подіями на письмі. Цей процес охоплює такі напрями:

- 1) написання переказів прочитаних або сприйнятих на слух текстів;
- 2) побудова власних письмових висловлювань (розповідей, описів, міркувань);
- 3) створення висловлювань з безпосередньо комунікативною метою (лист, оголошення, привітання, запрошення).

Застосування інтерактивних технологій зумовлює добір для уроку інтерактивних вправ, які дали б учням «ключ» до засвоєння конкретної теми; можливість виконувати завдання серйозно й усвідомлено.

Варто зауважити, що на одному занятті нераціонально використовувати сукупність вправ – бажано використовувати одну (дві) інтерактивні вправи і обов'язково проводити спокійне глибоке обговорення за підсумками інтерактивної діяльності.

Одним з найпоширеніших шляхів формування мовленнєвої компетентності на уроках української мови та літературного читання є переказ. У початкових класах учні складають детальні, вибіркові, стислі й творчі перекази, кожен із яких передбачає свою специфіку, використовує інтерактивну діяльність.

Використання детального переказу збагачує й активізує словниковий запас учнів, формує здатності застосовувати виражальні засоби мови, правильно й грамотно писати. Дослівне відтворення учнями прослуханого або прочитаного сприяє також зосередженню уваги, розвитку пам'яті й мислення. Роботу над різними видами переказів варто проводити з опорою на пам'ятки, в яких чітко визначено послідовність роботи [8].

Поряд із традиційними видами переказів використовуємо інтерактивну діяльність із метою формування здатності учнів переказувати творчо, зокрема:

- створення переказів від імені одного з персонажів;
- продовження сюжету;
- уведення в переказ нових епізодів;
- заміна прямої мови на непряму.

Важливе значення в розвитку мовленнєвої компетентності дітей має побудова власних письмових висловлювань: складання творів-розповідей, описів, міркувань.

Залежно від попередньої підготовчої роботи виділяємо такі основні етапи:

1. Повідомлення (або уточнення) теми і завдань майбутнього твору, обговорення проблемних моментів із учнями.

2. Бесіда з метою впорядкування матеріалу, набутого заздалегідь під час спостережень.

3. Складання детального плану.

4. Мовна підготовка до створення тексту (створення словників, слів-маркерів).

5. Записування твору учнями.

6. Самоперевірка.

7. Зачитування власних творів учнями (2–3 роботи), обговорення.

Надзвичайно важливим моментом у навчанні молодших школярів складати і писати твори є обговорення добре відомих учням предметів зі світу природи, їх життєвого досвіду, безпосередніх спостережень. Варто не пропонувати занадто загальні, широкі теми, тому що учні не зможуть їх повно розкрити. Наприклад, під час створення твору на тему «Моя родина» учні намагатимуться охопити розповіді про всіх членів сім'ї (маму, тата, бабусю, дідуся, братика, сестричку). Такі твори будуть занадто поверхові й загальні. Тому для складання творів потрібно конкретизувати тему: «Моя матуся», «Люба бабуся». У такому випадку учні детальніше характеризують одного члена родини, розкривають його роль у сім'ї, висловлюють власне емоційне ставлення до нього.

Інтерактивна вправа «Незавершені речення» (наприклад, доповнити речення: «За цим малюнком я можу розповісти про...») стимулює бажання учнів висловитися, розвиває вміння заздалегідь обдумувати свої слова, спонукає до глибокого самостійного обміркування теми.

Тема твору має бути пов'язана з метою висловлювання: у творах виявляються почуття учнів, висловлюються елементарні оцінки вчинків людей, життєвих подій, явищ.

Після свідомого обрання теми твору, усвідомлення його мети учні здатні самостійно добирати змістовий та мовний матеріал, накопичувати матеріал за конкретною темою на основі спостережень під час ігрової позанавчальної діяльності учнів, на прогулянках, екскурсіях тощо.

Упорядкування матеріалу варто проводити на уроці шляхом невимушеної бесіди: «Де шукали матеріал? Що знайшли для твору за темою?», допомагати учням зосередитися на основному, конкретизувати й проаналізувати дібраний матеріал, скласти план розповіді. Перед створенням тексту варто проводити обов'язкову мовну підготовку (запис необхідних слів, орфографічну перевірку, складання опорних словосполучень, окремих речень).

Найбільше дітям подобається складати твори за сюжетними малюнками, зміст яких повинен «відображати цікаву подію, нестандартну ситуацію, викликати яскраву емоційну реакцію, пробуджувати до роздумів, стимулювати фантазію» [9].

Важлива місія вчителя полягає в приділенні уваги розвитку усного і писемного мовлення дітей, постійному розширенні їхнього життєвого досвіду, навчанні спостереження, творчого мислення, формуванні здатності оцінювати й узагальнювати, переказувати побачене й почуте.

Пошуки шляхів підвищення ефективності формування мовленнєвої компетентності учнів у процесі навчання української мови обумовлюють потребу урізноманітнення форм навчальної діяльності, які дають змогу підвищити активність учнів, залучити їх до творчої розумової діяльності. Поширеною і простою формою інтерактивності є використання ігрової діяльності, коли уможливується невимушене спілкування дитини з класом, взаєморозуміння і взаємодія між учителем і учнями. У процесі гри в учнів формується здатність до зосередження, вдумливої діяльності, самостійності, розвивається увага, пам'ять, мислення. В. Сухомлинський наголошував: «Без гри немає і не може бути повноцінного дитячого розвитку».

Ігрові вправи, які можна використати на уроках української мови для мовленнєвого розвитку учнів:

– «Ланцюжок» (учні по черзі називають слова, що починаються тим звуком, яким закінчується попереднє слово: земля, ялинка, акваріум, море, екран, насос, сонечко...);

– «Віночок із речень» (нове речення починається з останнього слова попереднього. Наприклад: «Діти навчаються у школі. У школі ми отримуємо міцні знання. Знання діти черпають із книг. Книги зберігаються у бібліотеці. Бібліотеку відвідують учні. Учні старанно навчаються. Навчатися в школі дуже цікаво. Цікаву казку прочитала нам вчителька»;

– «Відгадай предмет» (відгадати предмет за ознаками. Наприклад: овальний, жовтий, кислий – це лимон; кругле, червоне, смачне – яблуко);

– «Хто це? Що це?» (відгадування предметів за діями. Наприклад: пишуть, читають, малюють, граються ... (діти). Світить, гріє, пече ... (сонце));

– «Що робить?» (предмет – пошук дії до нього. Наприклад: пташка – ... летить, співає, клює... Дерево – ... росте, зеленіє, шумить ...);

– «Добери пару» (ранжування за логічним наповненням: пташка – небо; риба – вода; корова – молоко);

– «Добери порівняння» (хитрий, як ... лис, німий, як ... риба);

– «Заміни одним словом» (водити за ніс – ... (обманювати)).

Нова українська школа спрямовує вчителя не на передавання знань учням, а навчання їх життєвих цінностей, використання знань на практиці. Нинішні учні набувають здатності думати, розуміти сутність речей, осмислювати, вміти шукати потрібну інформацію, вдало висловлювати свою думку. Дитина має напружено розумово працювати. Саме цьому сприяють інтерактивні технології. За допомогою цих вправ учитель має можливість приділити увагу кожному учневі, проводити різні види творчих робіт, організувати роботу в групах, в парах. Така робота на уроці розвиває комунікативні вміння і навички, творчі здібності, допомагає встановленню емоційних контактів з учнями, створює ситуацію успіху [10].

Особливу увагу слід приділити інтерактивним методам у процесі мовленнєвого розвитку молодших школярів на уроках української мови.

Нова українська школа побудована на взаємодії, рівноправності, партнерстві вчителя й учнів, що повною мірою відображено в інтерактивних технологіях, які виключають можливість домінування когось із стейкхолдерів, нав'язування одної конкретної думки.

З-поміж інтерактивних технологій для учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови та літературного читання варто застосовувати роботу в парах («Обличчям до обличчя, «Один – удвох – усі разом», «Думати, працювати в парі, обмінятися думками»), роботи в трійках («Ротаційні трійки»), у малих групах. Запропоновані інтерактивні технології дають змогу залучати учнів до взаємодії з іншими учнями, спонукати до чіткого, зрозумілого,

логічного висловлювання думок, дотримуватися правил спілкування, виховувати толерантне ставлення до інших під час спільної діяльності.

Водночас використання деяких інтерактивних технологій, зокрема «Карусель», «Акваріум», варто починати використовувати з третього класу, оскільки процедурна частина певною мірою складна для учнів 1–2 класів.

Основи пошуково-дослідної роботи учні можуть опанувати завдяки технології «Пошук інформації», довідковий матеріал та інформаційні джерела збирає вчитель, поступово залучаючи до роботи учнів, які починають у процесі спільної діяльності усвідомлювати принципи пошуку інформації, знаходити матеріал самостійно.

Сьогоднішня початкова школа широко використовує вже традиційні інтерактивні технології фронтальної роботи, а саме «Вільний мікрофон», «Мозковий штурм», які дають змогу залучати значну частину учнів класу до обговорення проблемних питань.

Ефективною для використання на уроках української мови в початковій школі вважають і технологію «Симуляції», якою передбачено створення (симуляція) життєвих ситуацій у спрощеному вигляді, своєрідних рольових ігор із використанням відомих учням процедур. Інакше кажучи, симуляційні ігри – це зменшена в реальності версія дійсності, наближена до рольової гри і спрямована на ілюстрування явищ, що дає змогу учням глибоко вжитися у проблему. Характерна особливість цієї технології полягає в наявності ролей. Саме через виконання цих ролей і відбувається мовленнєвий розвиток.

Ще однією ефективною ігровою інтерактивною технологією є «Програвання сценки», сутність якої полягає у розігруванні учнями ситуації за ролями. Зазначена технологія сприяє розвитку мовної уяви та мислення учнів, оскільки пов'язана з прогнозуванням наслідків певної поведінки.

Дуже позитивною на етапі закріплення матеріалу є інтерактивна технологія «Імітації». Учасники імітації реагують на ситуацію в межах заданої програми, намагаються критично оцінити її та знайти правильний вихід.

Також ефективною є інтерактивна технологія «Навчаючи – вчуся» або «Броунівський рух». За порадами психологів найкраще засвоєння матеріалу відбувається у викладанні. У цій інтерактивній технології учні перетворюються на маленьких вчителів і самі навчають інших. Це позитивно впливає на мовленнєві та розумові здібності учнів, навчає їх користуватися невербальною комунікацією, розвиває пам'ять, мислення. Характерною особливістю технології є її імпровізаційний характер, що потребує творчого підходу для перетворення її на ефективний засіб засвоєння інформації.

Особливої уваги з боку вчителя потребують інтерактивні технології опрацювання дискусійних питань: «Метод ПРЕС», кейс-метод, «Дерево рішень». Варто зауважити, що для ведення повноцінної дискусії в учнів початкових класів недостатньо лексичного запасу термінів й понять, висловлювання не завжди є логічно структуровані, думку не конкретизовано, що, безумовно, впливає й на результативність дискусії. Але в учнів поступово формується бажання долучатися до обговорення проблем, різних за ступенем складності і варіантами розв'язання, набувається досвід і підвищується мотивація до навчання й комунікації.

Інтерактивні технології сьогодні є невід'ємним складником сучасних уроків української мови та літературного читання, оскільки відображають завдання, поставлені перед вчителем початкових класів у контексті НУШ. Інтерактивні технології дають учням змогу стати активними й усвідомленими учасниками освітнього процесу, формують здатність до самостійної пізнавальної діяльності, узагальнення, зіставлення, уміння доходити обґрунтованих висновків, розвивають мовленнєві й комунікативні здатності, спроможність орієнтуватися в нестандартних ситуаціях.

Інтерактивні технології на уроках української мови та літературного читання в початковій школі урізноманітнюють освітній процес, підвищують його привабливість для учнів, збагачують педагогічне середовище новими враженнями, створюють сприятливу мовленнєву творчу атмосферу, залучають кожного учня до спільної діяльності, активізують

можливості кожного учня, виховують толерантне ставлення до співрозмовника.

Висновки. Урізноманітнення організації навчальної діяльності на уроках української мови за рахунок упровадження інтерактивних технологій важливе, адже сприяє підвищенню рівня розвитку мовленнєвої компетентності учнів початкових класів. Українська мова є, без перебільшення, основним предметом у системі навчальних предметів у початкових класах. Її особливе місце з-поміж інших освітніх компонентів визначається саме безпосереднім впливом загальноомовної і мовленнєвої компетентності учнів на успішне опанування знань з усіх шкільних предметів, зростання їхнього загального культурного рівня, світогляду, культури.

Успішне формування в учнів необхідних мовленнєвих знань, умінь, навичок і здатностей можливе лише за умови застосування вчителем початкових класів найоптимальніших умов та найбільш ефективних шляхів розвитку мовлення учнів, насамперед інтерактивних технологій.

Отже, успішне формування мовленнєвих умінь засобами інтерактивних технологій можливе лише за умови систематичної та цілеспрямованої роботи, постійної уваги вчителя до цього аспекту навчання. Вирішальну роль у ньому відіграють два фактори, що взаємно доповнюються: створення комфортного мовного середовища з високим виховним потенціалом і раціональна система навчально-тренувальних інтерактивних вправ.

Список використаної літератури

1. Державний стандарт початкової освіти від 21 лютого 2018 року № 87. URL: <http://dano.dp.ua/attachments/article/303/.pdf> (дата звернення 25.08.2021).
2. Дубовик С. Аудіювання на уроках української мови. *Початкова школа*. 2002. № 3. URL: <https://u.to/C8afGw> (дата звернення: 25.08.2021).
3. Дубовик С. Розвиток діалогічного мовлення школярів на уроках української мови. *Початкова школа*. 2002. № 7. URL: <https://vseosvita.ua/library/rozvitok-movlennevoi-kompetentnosti-molodshih-skolariv-na-urokah-ukrainskoi-movi-207244.html>
4. Ключко Н. В. Вчимося складати твори. 2–4 класи. Харків: Країна мрій, 2010.
5. Лобчук О. Усний переказ як засіб розвитку зв'язного мовлення. *Початкова школа*. 2002. № 2. С 23–28.
6. Левченко Н. І. Розвиток навички читання як вид мовленнєвої діяльності. *Розкажіть онуку*. 2008. № 7. С.100–106.
7. Петрик О., Грищенко О. Формування діалогічного мовлення учнів 2 – 4 класів. *Початкова школа*. 2007. № 8.
8. Романюк І. Упровадження інноваційної освітньої діяльності у навчальному закладі. *Практика управління закладом освіти*. 2016. № 2. С. 23–33.
9. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах. Київ, 2007. 334 с.

SPEECH DEVELOPMENT OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS USING INTERACTIVE TECHNOLOGIES

Zenchenko Tetiana

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Theory and Methods of Primary Education
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Demidenko Irina

Student of 61M-PO group of the Faculty of Primary Education
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. *During the period of reforming the primary school and updating its content, the process of teaching the Ukrainian language is reoriented to the development of the speech personality of the primary school students, the development of their communicative competence.*

In the context of today, there is a need to improve methodological techniques and diversify the forms of work of primary school teachers in lessons of Ukrainian language and reading, aimed at developing the speech of primary school children through interactive technologies. Determining the most optimal conditions and the most effective ways for the development of speech of primary of interactive technologies is an urgent problem.

Purpose. *The aim of the article is to determine the most optimal conditions and the most effective ways for the speech development of primary school students using interactive technologies*

in the lessons of Ukrainian language and literary reading in primary school.

Methods. *To realize the purpose of the study used the analysis and generalization of data from scientific, professional literature on pedagogical education.*

Results. *The article reveals the peculiarities of speech development of primary school students in the lessons of Ukrainian language and literary reading by means of interactive technologies. Formulations of basic concepts on a certain research topic are given. The most optimal conditions and the most effective ways for the development of students' speech in Ukrainian language lessons and literary reading in primary education using interactive technologies are characterized.*

Methods and techniques of speech development of primary school students are covered. In the work on the development of speech of children of primary school age in the lessons of Ukrainian language and literary reading, it is valuable for them to learn new words, concepts, phrases, etc. with the help of artistic texts. Successful development of the necessary speech knowledge, skills and abilities in primary schoolchildren is possible only if the primary school teacher uses the most optimal conditions and the most effective ways to develop students' speech.

Originality. *By diversifying the forms and methods of organizing educational activities in Ukrainian language lessons, it is possible to achieve a high level of development of students' speech competence. Ukrainian language is, without exaggeration, the main subject in the system of educational work in primary school.*

Its special place among other disciplines is determined by the fact that it is from the general language and speech competence of students directly depend on their success in mastering knowledge in all school subjects, the growth of their cultural level, outlook.

Successful formation of students' necessary speech knowledge, skills and abilities is possible only if the primary school teacher uses the most optimal conditions and the most effective ways to develop children's speech. The teacher needs to use a variety of tasks that will promote children's speech development. It is important to work on the development of speech of primary schoolchildren in the lessons of Ukrainian language and literary reading consistently and systematically. It should be organized so that students' speech is meaningful, correct, clear, expressive, rich, logical, appropriate and appropriate. And the speech development of younger students in the classroom can be accelerated if you actively use interactive technologies in the educational process.

Conclusions. *Thus, the successful development of speech skills using interactive technologies is possible only under the condition of systematic and purposeful work, constant attention to this aspect of learning. The decisive role in it is played by two mutually complementary factors - the creation of a language environment with high educational potential and a rational system of educational exercises.*

Key words: *speech, speech development, speech competence, interactive technologies, game exercises and techniques, dialogic speech, monologue speech*

References

1. Savchenko O.Ya. (2007). *Metodyka chytannia u pochatkovykh klasakh [Methods of reading in primary school]*. Kyiv: Osvita. [in Ukrainian].
2. *Derzhavnyi standart pochatkovoi osvity [State standard of primary education] № 87 (February 21)*. URL: <http://dano.dp.ua/attachments/article/303/>.pdf [in Ukrainian].
3. Dubovyk S. (2002). *Audiiuvannia na urokakh ukrainskoi movy [Listening to Ukrainian language lessons]*. *Pochatkova shkola–Primary school*, (3). URL: <https://u.to/C8afGw> [in Ukrainian].
4. Dubovyk S. (2002). *Rozvytok dialohichnoho movlennia shkolariv na urokakh ukrainskoi movy [Development of dialogic speech of schoolchildren in Ukrainian language lessons]*. *Pochatkova shkola–Primary school*, (7). URL: <https://vseosvita.ua/library/rozvitok-movlennevoi-kompetentnosti-molodsih-skolariv-na-urokah-ukrainskoi-movi-207244.html> [in Ukrainian].
5. Petryk O., Gryshchenko O. (2007). *Formuvannia dialohichnoho movlennia uchniv 2 – 4 klasiv [Formation of dialogic speech of students 2 - 4 classes]*. *Pochatkova shkola–Primary school*, (8). [in Ukrainian].
6. Lobchuk O. (2002). *Usnyi perekaz yak zasib rozvytku zviaznoho movlennia [Oral translation as a means of developing coherent speech]*. *Pochatkova shkola–Primary school*, (2), 23-28. [in Ukrainian].

7. Levchenko N.I. (2008). Rozvytok navychky chytannia yak vyd movlennievoi diialnosti [Development of reading skills as a type of speech activity]. *Rozkazhit onuku - Tell your grandson*, (7), 100-106. [in Ukrainian].
8. Romaniuk I. (2016). Uprovadzhennia innovatsiinoi osvithnoi diialnosti u navchalnomu zakladi [Implementation of innovative educational activities in the school]. *Practice of educational institution management—Praktyka upravlinnia zakladom osvity*, (2), 23–33. [in Ukrainian].
9. Klochko N.V. (2010). Vchymosia skladaty tvory [Learning to compose works]. *2–4 klasy—Grades 2–4*. Kharkiv: The land of dreams. [in Ukrainian].

Отримано редакцією 3.08.2021 р.

УДК 378.147

DOI: 10.31376/2410-0897-2021-2-46-179-187

ОСВІТНІЙ КОМПОНЕНТ «МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ З ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА» У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Карась Олена Дмитрівна

аспірантка кафедри професійної освіти та технологій сільськогосподарського виробництва

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: elenakaras1509@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-7192-9835

У статті висвітлено підходи науковців до трактування поняття «комунікативна компетентність» та сформульовано визначення комунікативної компетентності майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства. З метою формування комунікативної вправності документознавців запропоновано включити до освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів спеціальності 015 Професійна освіта освітній компонент «Мовленнєва культура майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства», розкрито об'єкт, мету, предмет та завдання означеного освітнього компонента. Охарактеризовано складники мовленнєвої культури: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-нормативний, комунікативно-етичний, особистісно-діяльнісний. Зосереджено увагу на системі оцінювання набутих знань, умінь і навичок з мовленнєвої культури, зокрема на формувальному оцінюванні.

Ключові слова: мовленнєва культура, комунікативна компетентність, комунікація, освітній компонент, навчальна дисципліна за вибором, бакалаври професійного навчання із документознавства, формувальне оцінювання.

Постановка проблеми. Фундаментальним фактором розвитку і становлення професійної освіти в Україні є кадрова політика, зміст якої ґрунтується на професійних компетентностях та програмних результатах навчання здобувачів вищої освіти, їх якісній практичній підготовці. З-поміж сформованих компетентностей провідна роль належить комунікативній, що набувається в процесі цілеспрямованого спілкування, міжособистісної взаємодії та під час роботи з професійним документообігом. Мірилом оволодіння комунікативною компетентністю, майбутніми бакалаврами із документознавства зокрема, є мовленнєва культура. Мовиться не про оволодіння мовою фаху як сукупністю правил, а насамперед українською мовою як «засобом культурного співжиття в суспільстві, засобом самоформування й самовираження особистості кожного» [1, с. 26], основою консолідації спільноти професійної освіти і української нації загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення стану досліджуваної проблеми в педагогічній теорії і практиці засвідчило, що науковці (Д. Годлевська, Р. Гришкова, С. Козак, В. Лівенцова, А. Москаленко, О. Павленко, Л. Савенкова, Л. Хоружа, І. Чемерис та інші) студіюють питання формування комунікативної компетентності, культури мовлення та мовленнєвої культури майбутніх фахівців різних галузей та їхньою комунікативною підготовкою.

Н. Костриця наголошує на важливості формування комунікативної компетентності студентів-аграріїв шляхом упровадження інтерактивних технологій у навчання української мови за професійним спрямуванням. Дослідниця пропонує систему лінгвістичних завдань, спрямованих на здобуття соціально-комунікативного досвіду майбутніх фахівців аграрної